

NADÁNÍ A NADANÍ JEDINCI

Vytvořeno z textů Š. Portešové,
R. Kohoutka a K. Červeného

Vlohy jsou vrozené anatomicko-fyziologické (morfologické) a funkcionální zvláštnosti jedince. Vlohy jsou mnohoznačné, záleží na sociálních vlivech, prostředí, výchově, jak se budou rozvíjet. Vztah mezi vlohami a schopnostmi je složitý. Jedna a táž schopnost se může opírat o různé vlohy a naopak táž vloha může sloužit rozvoji různých schopností.

Nadání je komplexnějším souborem, jedná se o mimořádně vyvinuté vlohy nebo souhrn specifických vloh. Příkladem může být hudební nadání – například schopnost komponovat, dirigovat nebo hrát na hudební nástroj. Zde se k hudebnímu sluchu pojí jemná motorika pro hru na hudební nástroj, prostorová představivost a hudební představivost – to znamená schopnost ve své představivosti slyšet hru různých nástrojů již existujících skladeb nebo při komponování ve své fantazii slyšet souhru nástrojů zatím neexistující skladby.

Schopnosti jsou předpoklady pro vykonávání studijních, profesních, teoretických (intelektuálních) a praktických aktivit člověka. Jsou to takové kapacitní vlastnosti osobnosti, které podmiňují úspěšné vykonávání činností člověka, a to po stránce kvalitativní, kvantitativní i časové a výkonové.

Schopnosti nelze redukovat pouze na oblast intelektu, vnímání nebo motoriky. Pro umělce (např. spisovatele) je i hloubka citového prožívání nebo míra vcítění předpokladem tvorby. V tomto smyslu je nutno pojem rozšířit i na oblast citovou a volní (schopnost sebevlády, lásky, rozhodnosti aj.). Schopnosti jsou ze 60 - 80 % zděděné. Rozvíjejí se však v činnosti, během výchovy, vyučování a sebevýchovy. Bez každodenního mnoha hodinového tréninku zůstane vložka nevyužita.

Schopnosti se vytvářejí na základě vloh (předpokladů, sklonů).

Talent je mimořádně rozvinutá úroveň schopností. Můžeme rozlišovat matematický talent, hudební talent, manuální talent - mimořádnou zručnost - např. pro neurochirurgii či pro hodinářství, výtvarný talent např. pro sochařství či malířství, talent organizační, talent pro práci s lidmi - tedy učitelský či vůdcovský talent, dále talent pohybový pro balet či mimořádné sportovní výkony např. ve fotbalu či atletice.

Původ termínu talent? (NZ, Mt)

Genialita je tak mimořádná míra určitého talentu, že vysoce převyšuje všechny ostatní a vede k vytvoření mimořádných děl či výkonů, které se výrazně zapíší do historie. Je třeba také zdůraznit, že hřbitovy jsou plné nevyužitých géniů, protože kromě tvořivosti neměli to nejpodstatnější – vytrvalost.

(citováno z K. Červený: http://www.t-i.cz/svet_personalistu)

Géniem nazýváme člověka s mimořádným talentem, který dokáže vytvořit pro danou společnost a dobu vrcholná až epochální díla. Termín géníus pochází z latiny. Původně to byl *strážný duch*, který provázel člověka od narození.

Genialita je mimořádná schopnost ke skutečné tvůrčí činnosti, a má navíc výrazný rys univerzalizmu.

"Genialita patří mezi nejkrásnější, ale často i nejnebezpečnější plody na stromě lidstva. Visí na nejtenčích větvích, které se snadno ulamují. Mnohdy je vývoj geniality v nepoměru, disharmonii se zralostí zbývající osobnosti a leckdy má člověk dojem, jakoby tvůrčí osobnost rostla na úkor osobnosti humánní.

Někdy existuje dokonce taková diskrepance mezi géniem a jeho mravností, že se musíme ptát, zda by trochu méně nadání bývalo nebylo lepší. Co je koneckonců genialita při mravní méněcennosti" uvádí

C. G. Jung

Havighurst a De Haan popsali 6 základních oblastí, ve kterých se vyšší schopnost může projevit.

Jsou to:

- ▣ intelektová schopnost (intellectual ability),
- ▣ schopnost tvořivého myšlení (creative thinking),
- ▣ vědecká schopnost (scientific ability),
- ▣ schopnost sociálního vůdcovství (social leadership),
- ▣ mechanické schopnosti (mechanical skills),
- ▣ talenty ve výtvarném umění (talents in fine arts).

(citováno z: <http://www.nadanedeti.cz>)

Názory na talentované

1. Hirsch (cit. Hollingworth, 1942, str. 4) říká:
„Géniové jsou odlišným druhem... Génius je nový psychobiologický druh, který se od člověka liší svými mentálními a temperamentovými procesy tak, jako se člověk liší od opice.“
2. Carrel (cit. Hollinworth, 1942, str. 4) tvrdí: *„Velcí umělci, vědci, filosofové jsou jen zřídka neobyčejnými lidmi (great man). Jsou běžnými lidmi, nadměrně jednostranně vyvinutými.“*

(cit. Dle Portešová: <http://www.nadanedeti.cz>)

Rozpoznávání talentovaných

1. Kranimetrie (srovnávání frontální části s ostatními)
2. Sir Francis Galton (1822-1911)
3. Lewis M. Terman (1877-1956)

Francis Galton (1822-1911)

Vzdáleným bratrancem
Darwina.

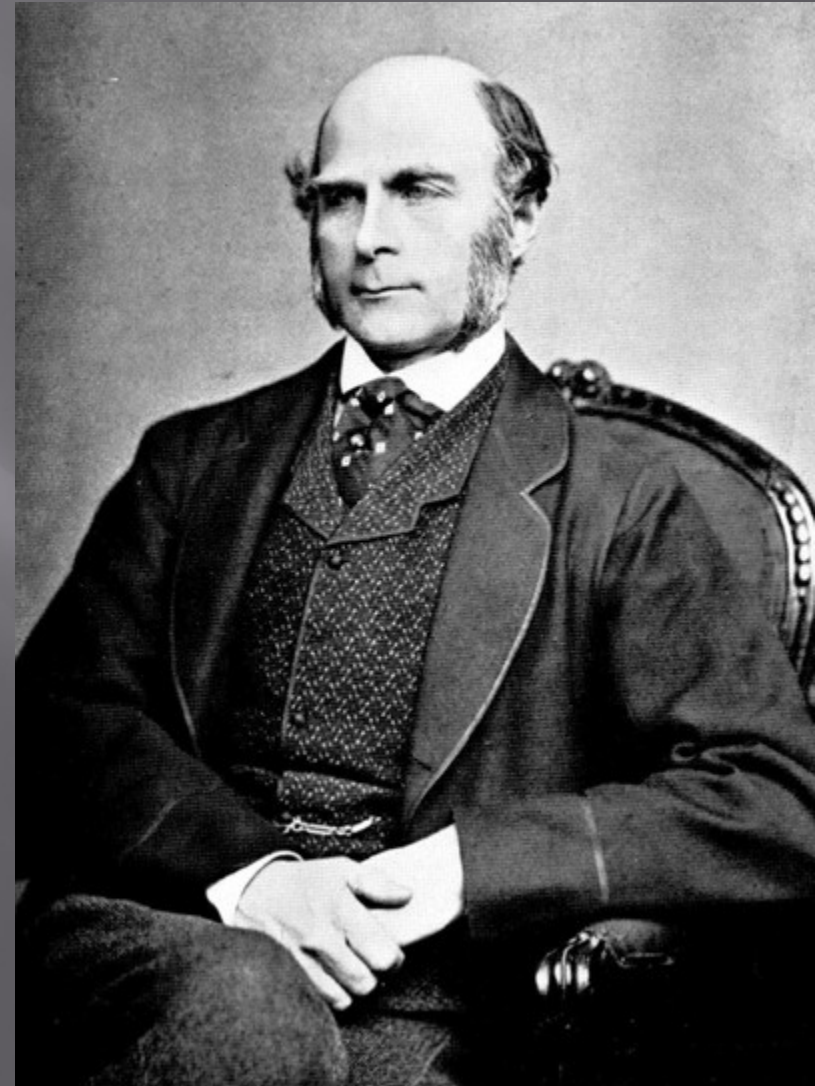
Byl prvním, kdo užíval
statistické metody pro
výzkum v humanitních
vědách.

Vyvinul statistický koncept
korelace.

Vymyslel meteorologickou
mapu.

Rozvinul systematiku otisků
prstů.

... Sám byl génius

Galton se domníval, že nadané jedince odlišují od ostatní populace tři obecné schopnosti. Jde o **intelekt** (hovoří o přirozené schopnosti, natural ability), **nadšení** a **energii k práci**. Intelektově nadaní jedinci se dle Galtona od ostatních odlišují právě energií, kterou jsou schopni při řešení úkolů uplatnit.

Další obecnou vlastností, která odlišuje nadané od ostatní populace, je dle Galtona **senzitivita**. Galton pozoroval, že čím více jsou senzory člověka citlivější k nejrůznějším podnětům, tím větší množství informací může jedinec získat a následně s ním i operovat. Rovněž se domníval, že intelektové nadání je spíše vrozené, než získané vlivy prostředí. Galton byl zastáncem dědičnosti a měření. V roce 1884 otevřel laboratoř, kde se každý mohl projít jeho testovací a měřicí laboratoří a obdržet hodnocení.

V tomto letmém výčtu všech velkých postav, které se zabývaly hledáním nástrojů, jak měřit inteligenci, nesmíme opomenout **Alfreda Bineta** (1857- 1911). Tento psycholog, vedoucí psychologické laboratoře na pařížské Sorboně, navázal zpočátku na kranimetrické výzkumy, jejichž správnost považoval za jistou. V roce 1904 byl Binet pověřen ministerstvem školství vyvinout techniku, která by odhalovala méně schopné děti, jež potřebují speciální vzdělávací přístup a zvláštní podmínky. Binet k tomuto účelu vypracoval celou řadu úkolů, jež předpokládaly vynalézavost a pochopení určitých vztahů. Předpokládal, že vytvořením dostatečného množství testů zaměřených na nejrůznější činnosti bude možno odhadnout jednu hodnotu, tedy jakýsi duševní potenciál daného dítěte.

Zásadní vědecký výzkum provedl v USA psycholog **Lewis Madison Terman** (1877-1956). Jednalo se o první longitudinální výzkum nadaných dětí, který svými závěry nejvíce ovlivnil další zkoumání různých aspektů nadání. Šlo o výzkum, který byl zahájen v roce 1921 a trvá v podstatě dodnes, i po Termanově smrti. Celý projekt se zaměřil na systematické zkoumání 1500 nadaných dětí (dnes již géniů v důchodovém věku). Terman publikoval své výzkumné postupy a výsledky zkoumání v pětisvazkovém díle nazvaném „Genetic Studies of Genius“ (1925). Tato práce, popisující detailně celý průběh výzkumu, je jedinečná jak z hlediska délky trvání výzkumu, tak i z hlediska velikosti výzkumného vzorku a metodologických postupů. Výzkum byl zaměřen jak retrospektivně, tak prospektivně. Sledoval jednak 300 význačných osob v historii, jednak děti školního věku v průběhu jejich životní dráhy. Vlastní výzkum byl pojat velmi obsáhle. Zahrnoval dlouhodobé sledování nejen intelektových charakteristik jednotlivých dětí, ale i osobnostní charakteristiky, školní prostředí, rodinné zázemí, včetně sourozeneckých a příbuzenských vztahů. Základním kritériem pro výběr dětí do výzkumného vzorku bylo IQ vyšší než 140, měřeno Stanford - Binetovým testem inteligence, který sám v roce 1916 revidoval.

Odborníci se stále přou o to, zda a od kterého věku je možné určit intelektové nadání. Proto se raději dává přednost pojmu *nadané chování*, než skutečné *nadání*. V současnosti se většina specialistů shoduje v tom, že klíčovým obdobím pro identifikování takového nadaného chování je věk 18 měsíců a později.

Centrum pro rozvoj nadání v USA (Gifted Development Center)
uvádí následující charakteristiky chování dětí v novorozeneckém
a batolecím období.

- ▣ Neobvyklá živost,
- ▣ Menší potřeba spánku,
- ▣ Dlouhodobý rozsah pozornosti a schopnost soustředit se na několik věcí současně,
- ▣ Vysoká úroveň aktivity – energie, jakoby se nikdy neunavily,
- ▣ Časné rozpoznání známých osob,
- ▣ Vytvořena trvalost objektu, dříve, než u ostatních – poznání skutečnosti, že věci existují, když je nevidíme,
- ▣ Zvýšená reakce na vnější podněty (hluk, bolest..),
- ▣ Velká potřeba přísunu nových podnětů,
- ▣ Neobvyklá paměť- paměť na příběhy, písničky, básničky..
- ▣ Velká rychlost učení,
- ▣ Rychlý rozvoj řeči, časný nástup řeči, nejprve krátká slova, dobrá intonace, rychlý nárůst další slovní zásoby, schopnost tvořit věty a užívat gramatická pravidla,
- ▣ Zájem o knihy – (viz časní čtenáři), a specifické hračky, kalendáře, atlasy, šachy, počítač
- ▣ Zvídavost – kladení mnoha otázek, dříve než u ostatních dětí a jakoby nikdy nekončí.

Všechny nadané děti nevykazují současně celou škálu výše zmíněných projevů chování. Podle longitudinálních výzkumů je třeba naplnit 3 výše zmíněných projevů chování, abychom mohli předikovat určité intelektové nadání v pozdějším věku.

Je však také řada nadaných dětí (např. děti s vizuálně prostorovým kognitivním stylem), u nichž je možné rozpoznat nadané chování až mnohem později.

Časní čtenáři

Řada nadaných dětí projevuje již od velmi útlého věku velký zájem o písmena a čísla. Mnozí z nich ještě nemluví a už ovládají celou abecedu. V zahraniční literatuře se tyto děti označují jako „*děti tužky a papíru*“, protože písmena nejen brzy čtou, ale také napodobují jejich tvar a posléze píší celá slova. Řada odborníků se shoduje na tom, že právě schopnost číst před 4. rokem je znakem výjimečného intelektového nadání.

Je zajímavé, že vývoj čtenářských schopností se u těchto dětí odehrává v určitém velice podobném vývojovém sledu. Tyto děti brzy pochopí, že hláska je vlastně jménem písmena, a tak jak se učí jména barev, zvířátek a věcí, začínají se učit i „jména písmen a číslic.“

Prof. Matějček (1995, str.105) uspořádal výzkum časných čtenářů a zjistil, že je možné odlišit tři hlavní způsoby, jak se děti naučí znát písmena:

- ▣ „Některé děti, jak rodiče udávají, začínají tak, že je zaujme něco napsaného a ptají se: "Co to je?" V jednom případě to byl nápis ROYAL na šicím stroji (chlapec v 21 měsících), podruhé slovo CALEX na ledničce, jindy HARDTMUTH na tužce nebo "Nenahýbejte se z oken" ve vlaku, apod. Rodiče řekli, co je tam napsáno. Dítě se ptalo na jednotlivá písmena. Rodiče je dítěti vyjmenovali a ono si je překvapivě dobře zapamatovalo.
- ▣ Jiná skupina dětí objevila písmena podle abecedních knížek (Ferdův slabikář, Abeceda Aleny Ladové apod.). K velkému písmenu abecedy je tu vždy obrázek věcí začínajících příslušnou hláskou. Rodiče dítěti vysvětlují, o č jde - a dítě si to opět velice rychle zapamatuje.
- ▣ Konečně jiné děti objeví písmena přímo, bez vztahu ke slovu nebo k obrázku, tj. na psacím stroji, na kalkulačce, na tapetách či na malbě. Naučí se je jmenovat a poznávat.“

Poté, co se dítě naučí bezpečně znát všechna písmena, existuje určité období, kdy se jakoby nic neděje a dítě nespojuje písmena v hlásky a slova. Délka tohoto období je velice individuální. K tomu, že dítě začíná skutečně číst, dojde teprve kolem 3.- 4. roku. Podle Matějčka (1995) je potřeba, aby se do celého, nejprve pravohemisférového procesu – rozpoznání písmen - důraz na názorovou a plošnou orientaci, zapojila i hemisféra levá – spojování písmen do hlásek a slov.

Tato tendence se potvrdila i v jiných výzkumech. Ukazuje se s jistotou, že tyto děti mají neobyčejnou schopnost sluchové paměti, schopnost manipulovat se zvuky v jednotlivých slovech, schopnost sluchově rozpoznat chybějící písmeno ve slově, schopnost slovo rozložit a zpětně složit.

Časní čtenáři tvoří specifickou skupinu v rámci nadané dětské populace. Tím, jak stále více s přibývajícími měsíci a roky čtou, získávají tyto děti více informací o okolním světě a velice rychle se odlišují od ostatních dětí stejného věku. Jsou to právě ony, které mívají s ohledem na své zájmy a znalosti, velké problémy se začleněním se kolektivu vrstevníků a posléze i do samotného vzdělávání. Domníváme se, že jde dosud o málo prozkoumaný fenomén.

Existují děti, které mají na jedné straně výjimečné schopnosti – nadání, ale trpí současně určitým handicapem, bývají v anglické terminologii nejčastěji označovány jako „twice exceptional“. Společným rysem celé této skupiny dětí je, že bývá obtížné ji identifikovat. Handicap a nadání se často vzájemně kompenzují, maskují, a proto bývají tyto děti učiteli označovány většinou jako průměrné.

Mezi nejčastější kombinace rozumového nadání a diagnózy patří :

- ▣ Nadané děti se specifickými vývojovými poruchami učení, zejména s dyslexií, dysortografií, dysgrafií.
- ▣ Nadané děti s poruchami chování ADHD, ADD.
- ▣ Nadané děti s Aspergerovým syndromem.

Základní problémy, které brání úspěšné identifikaci nadání těchto dětí bývají následující:

- ▣ Stereotypní očekávání, že děti s určitou poruchou, nejčastěji s poruchou učení, jsou mentálně podprůměrné.
- ▣ Vývojové opoždění u dětí s poruchami učení, zejména ve verbální oblasti, projevující se často při čtení a psaní, způsobuje, že nebývají identifikovány jako nadané.
- ▣ Neúplné informace o dítěti, vedou k přehlížení jeho silných stránek.
- ▣ Nemožnost ukázat své nadprůměrné schopnosti, vzhledem k důrazu na verbální schopnosti ve vyučování.

Základní nápadné charakteristiky při diagnostice rozumových schopností u nadaných dětí s SPU:

- ▣ Diskrepance mezi testovanými schopnostmi x školním výkonem.
- ▣ IQ vyšší než 130, ale typické diskrepance mezi jednotlivými subtesty.
- ▣ Nezvládnání jednoduchých položek x úspěch v těžších položkách.
- ▣ Typický profil v IQ testu.

Typické rozvinuté (často nadprůměrné) kognitivní charakteristiky u nadaných dětí s SPU, na které může upozornit rodič a učitel:

- ▣ Dobrá schopnost řešit logické problémy
- ▣ Dobrá slovní produkce, slovník
- ▣ Tvořivost – divergentní myšlení
- ▣ Dobrá dlouhodobá paměť
- ▣ Abstraktní uvažování
- ▣ Lepší výsledek v náročnějších úkolech
- ▣ Vysoce tvořiví, imaginativní, zajímavé nápady
- ▣ Dobře zdůvodňuje, argumentuje
- ▣ Dobrý pozorovatel
- ▣ Zvědaví, klade mnoho otázek

Děkuji za pozornost